

*Катерина Олександрівна Настечко,
молодший науковий співробітник
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук*

ПРАВОРОЗУМІННЯ В УКРАЇНІ

Праворозуміння – це процес і результат розумової діяльності людини, спрямованої на пізнання права, його сприйняття і відношення до нього як до цілісного соціального явища.

П. Рабінович зазначає, що праворозуміння – це пізнання (права), хибує, як видається, на логічне коло: адже перш ніж досліджувати (пізнавати, усвідомлювати) «право», дослідникові якраз і слід попередньо знати (вирішити, констатувати, задекларувати), а що ж являє собою, на його думку, те явище, котре він відображає й позначає терміно-поняттям права. А такі знання, вочевидь, і є нічим іншим, як праворозумінням, принаймні його серцевиною [4, с. 3-7].

Праворозуміння – це відображення у людській свідомості за допомогою терміно-поняття «право» того явища, яке є істотним для існування й розвитку суб'єкта. Отже, це роз'яснення (інтерпретація) того, які з вищезгаданих явищ відображаються поняттям, що позначене терміном «право». До таких явищ (феноменів) належали й належать певні людські можливості (свободи), відносини, інтереси (потреби), дії, а також їх психічні відображення (правила поведінки, ідеї, почуття тощо).

Отже, необхідно чітко відрізнити такі два самостійні об'єкти, феномени: перший – це правоявища (тобто ті явища, котрі у людській свідомості відображаються поняттям, яке позначається словом «право» або іншим словом чи знаком, однозначним із вказаним терміном); а другий – це правоназви (тобто слова або ж інші знаки, що використовуються для називання, «маркування» таких понять) [3].

Вважаємо, що праворозуміння впливає на те, які правові норми будуть у майбутньому регулювати поведінку громадян в країні.

В. Копейчиков зазначає, що людина, змінюючи умови життя змінюється сама [1, с. 11]. Люди – не в абстракції, а в якості дійсно живих, особливих індивідів – це суспільство. Які є індивіди, такий й самий цей суспільний зв'язок. З плином часу змінюються мотиви поведінки людей, їх інтереси, зміст і форми самої поведінки, що у повній мірі повинно враховуватися з метою забезпечення ефективності права [1, с. 14], визначати спрямованість на формування людини, яка втілить у собі усі риси фізично досконалої та всесторонньо розвинутої особистості [1, с. 18-19]. Держава не створює права. Завдання дійсно демократичної держави полягає в тому, щоб найбільш повно відобразити та закріпити у діючому законодавстві притаманні людській особистості права та свободи, не перевищуючи потреб суспільства, визначити її обов'язки [1, с. 22]. Отже, норма права має відповідати потребам і вимогам сучасного суспільства, бути його юридичним «відображенням».

П. Недбайло відмічає, що в багатьох актах чи окремих їх частинах містяться різні мотивування до видання законодавчих актів, декларацій загальнополітичного характеру, загальнополітичні висновки, проголошуються лозунги, заклики та побажання. Не є нормами права різні пояснення, примітки у законах, де відсутні приписи загальнообов'язкового характеру [2, с. 74]. Зазначимо, що слід розрізняти загальнообов'язковість норми права та її імперативність. О. Скакун стверджує, що норма права – це загальнообов'язкове правило поведінки, яке виходить від держави і повинне сприйматися як керівництво до дії, котре не підлягає обговоренню щодо доцільності. Імперативні норми – це норми, що виражають у категоричних розпорядженнях держави чітко позначені дії і не допускають ніяких відхилень від вичерпного переліку прав і обов'язків суб'єктів. Інакше: імперативні норми прямо наказують правила поведінки. Диспозитивні – норми, у яких держава наказує варіант поведінки, але які дозволяють сторонам регульованих відносин самим визначати права й обов'язки в окремих випадках (розпізнаються через формулювання: «за відсутності іншої угоди», «якщо інше не встановлено в договорі» та ін.). Інакше: диспозитивні норми надають свободу вибору поведінки [6, с. 275]. Отже, загальнообов'язковість норми права – це її юридична ознака. Проте, імперативні та диспозитивні норми – це види норм права. Повинна існувати певна техніка написання норми права, яка одночасно має враховувати її загальнообов'язковий характер і при цьому бути спрямована або на встановлення імператив-

ного правила поведінки або диспозитивного, обраного на розсуд сторін правила поведінки. При цьому, вона не повинна містити зайвих, неюридичних слів, словосполучень, роздумів, пропозицій про які зазначає П. Недбайло.

Вважаємо, що слід прагнути того, щоб вірно обираючи слова, які складають норму права, вкладати у неї максимально повний, чіткий та однозначно сприйнятий зміст. Зважаючи на те, що норма права є продуктом діяльності людини, її інтелектуальних здібностей, розуму, слід звернути увагу на те, що писати норми права мають фахівці-юристи, здатні до аналізу, такі, що вміло володіють мовою, передбачають можливі варіанти та наслідки її майбутнього застосування. Норма права має слугувати утвердженню принципу верховенства права у суспільстві, будучи юридичною складовою нормативно-правового акта; відображати сучасний стан суспільних відносин, що складаються у суспільстві; сприяти утвердженню прав та свобод людини і громадянина у правовій державі.

Т. Тарахонич вважає, що сьогодні актуалізується необхідність переосмислення концептуальних засад праворозуміння у напрямі інтегрування правових шкіл і створення цілісної концепції праворозуміння. Інтегративний підхід до права, який взято за основу в процесі аналізу правового регулювання і правового впливу має сприйматися не як механічне поєднання різних підходів, а повинен стати узагальненням важливих позицій основних шкіл праворозуміння, що сприятиме наданню праву не тільки нормативного характеру, а й соціального та психологічного виміру [7, с. 85].

О. Скакун зазначає, що інтегральна концепція праворозуміння виникає на основі діалогу всіх шкіл і течій у сучасному правознавстві, як західних, так і східних. Інтегральна концепція праворозуміння полягає не в механічному поєднанні суперечливих позицій, а у синтезі теоретично значущих моментів, опрацьованих конкуруючими науковими теоріями, виходом на новий рівень їх узагальнення. Серед інтегральних концепцій праворозуміння автор віддає перевагу комунікативній, згідно з якою право породжується комунікативною діяльністю людей і виникає як у державі, так і безпосередньо у суспільстві [6, с. 226-227].

Т. Тарахонич вважає, що важливими моментами у досягненні мети інтегрування правових шкіл праворозуміння має бути дотримання певних вимог – важливе значення в процесі дослідження правового регулювання має бути відведене власній світоглядній позиції дослідника, встановлення істини має здійснюватися за допомогою об'єктивно обраного критерію (інтерес, мета тощо), мають враховуватися ті фактори, які обумовлюють необхідність аналізу зазначеного предмета і впливають на процес дослідження, обґрунтовані положення і висновки повинні мати практичне спрямування і подальший перспективний розвиток [7, с. 85].

Останнім часом розвивається широке розуміння права. Прихильники цього напряму виходять з того, що поняття права містить у собі не тільки норми, але й інші правові явища: правосвідомість, правовідносини, суб'єктивні права, акти застосування права та ін.

Правосвідомість є необхідною умовою створення норм права, їх точної та повної реалізації. Вона виступає фактором поваги до права.

Н. Оніщенко пише, що в регулюванні суспільних відносин право взаємодіє з мораллю. Для пояснення правових норм необхідний не тільки їх всебічний аналіз з урахуванням ідей правової свідомості суспільства. Застосування норм права потребує проникнення в моральну оцінку життєвих відносин, обставин у конкретній юридично значущій справі. Аналіз моральних відносин та їх оцінка мають особливе значення при розгляді шлюбно-сімейних, а також багатьох цивільних та кримінальних справ [5, с. 55].

На нашу думку, сучасний підхід до праворозуміння має ґрунтуватися на об'єктивному сприйнятті права усіма членами суспільства. Формування такого підходу до праворозуміння дозволить сьогодні людині і громадянину належним чином реалізовувати свої права та захищати їх. Задля досягнення цієї мети, слід розвивати правосвідомість громадян, підвищити рівень навчання праву у школах, гімназіях, ліцеях в Україні.

Ю. Шемшученко неодноразово у своїх виступах відмічав, що загального курсу правознавства недостатньо для формування розуміння поняття про право. Шкільний курс передбачає вивчення права протягом одного року, не на всіх факультетах передбачено вивчення права протягом навчання абітурієнтами. Наприклад, у Маріупольському міському ліцеї протягом навчання курс права вивчається один рік, але є спеціальна група з правознавства та економіки, в межах Наукового ліцейського співтовариства діє секція правознавства, в якій усі охочі можуть підвищити свій рівень знань про право і навіть визначитися з майбутньою професією. Розвиткові аналітичних здібностей школярів і студентів сприяють спеціалізовані заходи організовані Малою академією

наук, які передбачають вирішення практичних завдань, заохочують до зайняття наукою. Слід відмітити, що в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України діє Рада молодих вчених, діяльність якої спрямована на розвиток та підтримку робіт молодих вчених. Діяльність Ради передбачає не лише організацію і проведення конференцій, але й участь науковців у роботі із оцінки робіт школярів, які беруть участь в конкурсах з правової тематики, а також визначає актуальні напрями подальших наукових досліджень.

Список літератури:

1. *Копейчиков В. В.* Права человека: мифы и реальность / В. В. Копейчиков. – К.: Вища школа, 1987. – 86 с.
2. *Недбайло П. Е.* Советские социалистические правовые нормы / П. Е. Недбайло. – Львов: Изд-во Львовского университета, 1959. – 169 с.
3. *Онiщенко Н. М.* Змістовно-функціональні характеристики права (витоки, постулати, принципи, функції) / Н. М. Онiщенко / Правова держава. – Випуск 21. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – С. 53-58.
4. *Рабінович П. М.* Праворозуміння як фундамент юридичної науки і практики / П. М. Рабінович // Юридичний вісник України. – 2006. – № 44. – С. 8-9.
5. *Рабінович П. М.* Сутність праворозуміння / П. М. Рабінович // Право України. – 2007. – № 9. – С. 3-7.
6. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права: [підручник] / О. Ф. Скакун / [пер. з рос.]. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.
7. *Тарахонич Т. І.* Праворозуміння як теоретичне підґрунтя дослідження правового регулювання / Т. І. Тарахонич / Правова держава. – Випуск 21. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – С. 80-87.

Настечко К. О. Праворозуміння в Україні

У статті досліджуються сучасні підходи до праворозуміння в Україні у світлі учень про державу та право.

Ключові слова: праворозуміння, держава, право.

Настечко Е. А. Правопонимание в Украине

В статье исследуются современные подходы к правопониманию в Украине в свете учений о государстве и праве.

Ключевые слова: правопонимание, государство, право.

Nastechka C. Legal understanding in Ukraine

In the article considered current approaches to law comprehension in Ukraine in light of studies on state and law.

Key words: legal understating, state, law.